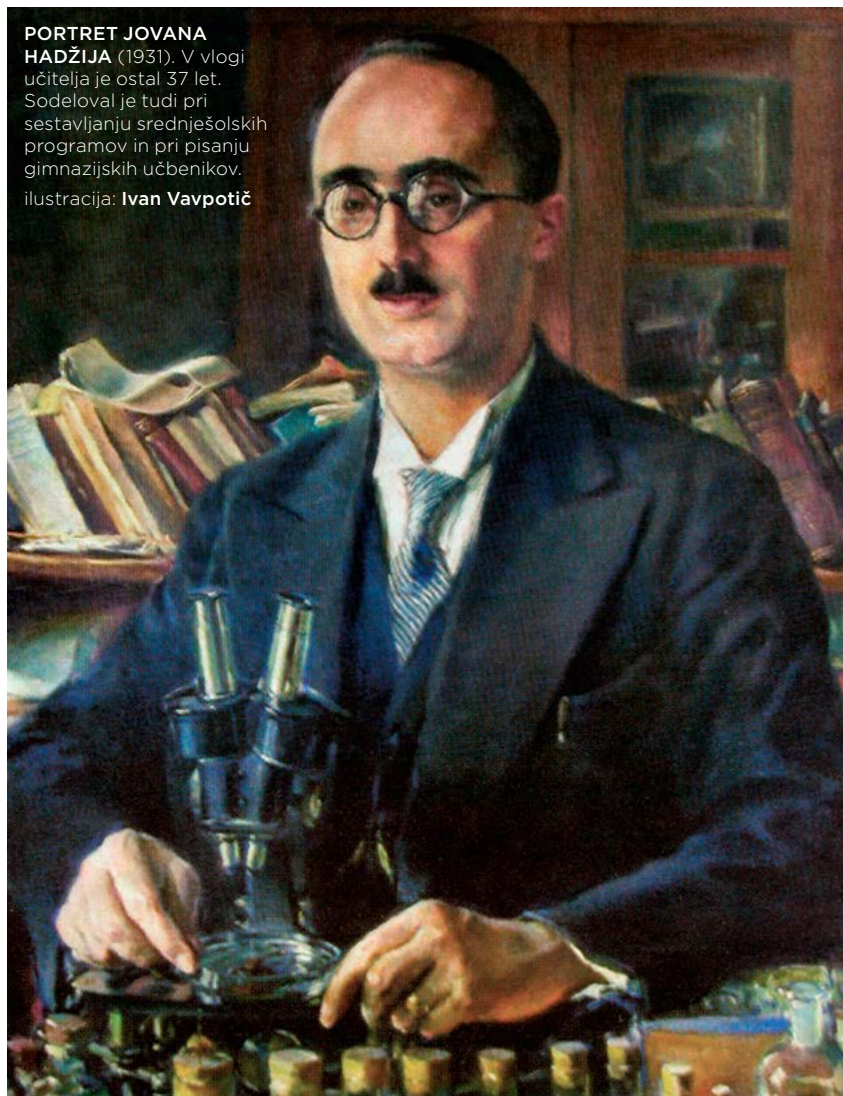

JOVAN HADŽI – OČE SLOVENSKE BIOLOGIJE IN USTANOVNI ČLAN ORNITOLOŠKEGA OBSERVATORIJA

// Kazimir Tarman

Slovenski zoolog srbskega rodu, Jovan Hadži, se je rodil v Temišvaru v Romuniji 22. novembra 1884. leta. Svoj začetek v zoologiji je opisal takole: »Bilo je 1903, pred 58 leti, ko sem kot mladenič zapustil klasično gimnazijo v Zagrebu in odšel na študij naravoslovja, predvsem meni priljubljene zoologije na Univerzo na Dunaju. Na študij sem bil dobro pripravljen. Med šolanjem sem zbral lepo zbirko zooloških objektov. Spoznal sem bogastvo oblik in načinov življenja živali skozi marljivo branje Brehmovega dela o Življenju živali in s terenskim delom. Na Dunaju sta bila moja profesorja zoologije Carl Grobben in Berthold Hatschek, zlasti zadnji, ki je bil mentor mojega doktorskega dela«. Njegova tema doktorata je bila »Živčni sistem Hidre«. S tedaj novo tehniko vitalnega barvanja z metilenskim modrilom mu je uspelo preučiti oživčenost trdoživa (Hydra) pri živem telesu. Leta 1908, v osmem semestru študija, je Jovan Hadži postal tudi doktor filozofije.

PORTRET JOVANA HADŽIJA (1931). V vlogi učitelja je ostal 37 let. Sodeloval je tudi pri sestavljanju srednješolskih programov in pri pisanju gimnazijskih učbenikov.
ilustracija: **Ivan Vavpotič**

PRIHOD V LJUBLJANO

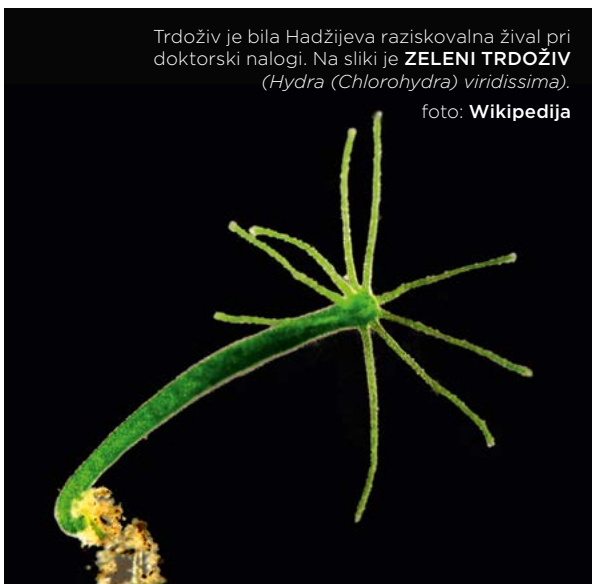
Letos mineva 100 let, odkar je regent Aleksander, poznejši kralj Jugoslavije, podpisal zakon o ustanovitvi Univerze v Ljubljani. V profesorski zbor Filozofske fakultete je bil že na začetku povabljen dr. Jovan Hadži. Povabili so ga prijatelji, matičarji Univerze in člani dunajskega akademskega kluba „Slovenija“. Pred tem je bil pripravnik v Narodnem muzeju v Zagrebu in asistent ter privatni docent na Zavodu za primerjalno anatomijo Filozofske fakultete v Zagrebu.

ZOOLOŠKI INŠTITUT IN RAZISKOVALNO DELO

Zoološkemu inštitutu in katedri za zoologijo so dodelili prostore v osrednji univerzitetni zgradbi na Kongresnem trgu, v prvem nadstropju, v vogalu balkona na glavnem vhodu pa vzdolž Vegove ulice. To je bil dolg hodnik in pet velikih sob. V njih je ostalo le nekaj pohištva iz nekdanjega Deželne dvorca. Profesor je začel iz nič. Za osebno raziskovalno delo je moral z inštrumenti opremiti svoj kabinet, za pouk urediti in opremiti praktikum z mikroskopi in laboratorij za izdelavo učnih preparatov. Praktikum je opremil kar z denarjem od vojne odškodnine. V širokem hodniku je dal postaviti „leseno hišico“ v dveh nadstropjih s policami za knjige. Izkoristil je povojni čas velike nemške inflacije in za skromen denar nabavljal strokovne knjige in revije. Pridobil je kompletne zbirke vodilnih evropskih znanstvenih revij in ustvaril izjemno bogato zbirko knjig in revij. V njej so nabirali znanje

Trdoživ je bila Hadžijeva raziskovalna žival pri doktorski nalogi. Na sliki je **ZELENI TRDOŽIV** (*Hydra (Chlorohydra) viridissima*).

foto: **Wikipedija**

V vrtničarjih je videl izvor ožigalkarjev. Na sliki je **ČRTASTI VRTINČAR** (*Prostheclarea vittatus*).

foto: **Wikipedija**

tudi raziskovalci drugih jugoslovanskih univerz. Ta zbirka je postala kasneje osnova za vzpostavitev biološke knjižnice Oddelka za biologijo in Nacionalnega inštituta za biologijo.

Raziskovalno je nadaljeval delo na ožigalkarjih (Cnidaria). Gradil je nov pogled na živalsko rodoslovje. Leta 1944 je izšlo delo „*Turbelarijska teorija knidarjev*“. Teorija je izzvala živahno polemiko med njegovimi privrženci in nasprotniki, še posebno potem, ko je bila razložena v delu *The Evolution of the Metazoa* (Evolucija mnogoceličarjev, 1963). Sodobne raziskovalne tehnologije in metode kljub logiki Hadžijeve razlage njegove teorije niso podprle.

Del raziskav je usmeril tudi v raziskave podzemeljskega in gorskega sveta, posebno favnistiko suhih južin, ščipalcev in paščipalcev. Sestavil je prvi zoogeografski pregled Balkana.

V PREDAVALNICI

Hadžijeva predavanja so bila v »balkonski predavalnici« na Univerzi, v predavalnici, ki ima izhod na glavni balkon proti Kongresnemu trgu. V prvi sobi od balkona proti vogalu z Vegovo ulico je bil

njegov delovni kabinet. Predavanja so vsa leta potekala od devetih do desetih dopoldne. Profesor je vstopal v predavalnico neposredno iz svoje sobe. Predavanja so obsegala predmete: specialna zoologija nevretenčarjev, splošna zoologija (biologija) in descendenčna teorija (darvinizem).

Takrat ni bilo učnih načrtov, ki bi zapovedovali učitelju obdelavo celotne tematike učnega predmeta. Učitelj je imel popolno svobodo. Snov je izbiral in predstavljal po svoji presoji. Zato so bila predavanja v ciklih. Profesorju najljubše teme so bile evolucijsko razvojne izpeljave mnogoceličarjev (Metazoa) iz enoceličarjev prek vrtničarjev (Turbellaria). Ožigalkarje (Cnidaria) je odmaknil od glavnega debela, ki vodi proti višje razvitim nevretenčarjem, v stransko vejo na razvojnem drevesu. Ta novost ni bila v skladu z dotedanjim pojmovanjem rodoslovnega sistema. To temo je poglobljal do tolike podrobnosti, da smo študenti začutili njegov raziskovalni žar. Čeprav ni slovel kot govorec, se je sproščeno razgovoril in svoje zamisli zapisoval in risal po tabli. Pri poslušalcih, mladih zoologih, je tako vzbujal raziskovalni nemir. Nekaterih poglavij zoologije se je loteval le občasno. Zelo redko je predaval o žuželkah, le na vsakih nekaj let, zato je bila priprava na izpit zahtevna. To ni bilo učenje, kot smo ga poznali iz srednjih šol, ampak študij po tujih učbenikih, zapisi s predavanj so bili le vodilo. Izpitna vprašanja so zajemala tudi snov, ki ni bila obravnavana na predavanjih. V sobi z anatomsko-histološkimi slikami na velikih kartonih ali kaširanih zvitkih smo se pripravljali na izpite.

PETKOVI SEMINARJI

Ob petkih ob petih popoldne je potekal zoološki seminar, namenjen študentom višjih semestrov. Eden od študentov je vedno poročal o izbrani temi. Sledila je razprava. Vodila sta jo oba profesorja zoologije, Hadži in Miroslav Zei, sodelovali so tudi vsi asistenti. Hadži je prinašal s seboj nove revije in knjige ter nas seznanjal z vsebino. Tudi temami za naslednje seminarje. Poročal je tudi o strokovnih srečanjih s tujimi zoologi in dogodkih s kongresov.

Hadži posluša čirkanje rastlinskih stenic.

foto: **Matija Gogala**

O njem:

Rojstvo: 22. 11. 1884, Temišvar v Romuniji

Smrt: 11. 12. 1972 (88 let), Ljubljana

Poklic: biolog, zoolog, sistematik, favnist, zoogeograf

OŽIGALKARJI so bili priljubljene živali Hadžijevih raziskovanj.

foto: **Wikipedija**

V ODBORU ORNITOLOŠKEGA OBSERVATORIJA

Leta 1926 so priznani naravoslovci in ljubitelji ptic ustanovili zavod Ornitološki observatorij v Ljubljani. Njegova naloga je bila znanstveno raziskovanje ptičjega življenja, predvsem ptičje selitve, zlasti z obročkanjem, pa tudi ugotovitev koristnosti ali škodljivosti domačih ptic ter na ta način koristiti raznim panogam v gospodarstvu. V kuratoriju Ornitološkega observatorija v Ljubljani je bil Hadži delegat ljubljanskega vseučilišča, saj je observatorij postal znanstvena ustanova univerze. Za predsednika je bil izvoljen dr. Stanko Bevk.

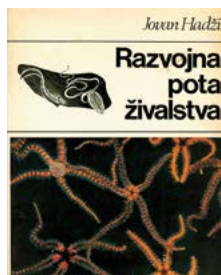
Hadži je leta 1949 v *Proteusu* poročal o prihodu **TURŠKE GRVICE** (*Streptopelia decaocto*) v naše kraje.
foto: Duša Vadnjal

Bilo je leta 1948, ko je v Sovjetski zvezi nad biologijo zavladal Stalinov privilegiranec T. D. Lisenko (1898–1976). Razvil je svojo „ultra-lamarkistično genetiko“ ali „lisenkizem“ in nasilno spravil v gulage odlične ruske genetike. Žal se je na Lisenkovo stran nagnila tudi slovenska politika. Nasprotovati novi

seboj rekli kar „tati“. Na starost, ko je bil navezan na dom, smo ga občasno in za njegov rojstni dan obiskovali doma. Srečanj je bil vedno vesel, kajti skozi to svoje učno „potomstvo“ je ohranjal stik z delom inštitucij, ki jih je postavil.

ZAPUŠČINA

Profesor Jovan Hadži je osnoval in organiziral študij biologije na Univerzi v Ljubljani in Inštitut za biologijo na akademiji, ki nosi njegovo ime „Biološki inštitut Jovana Hadžija“. S svojo turbelarijsko teorijo je segel v sam vrh svetovne zoologije. Zapus-til je 901 objavljeno delo, knjige in članke s področij zoologije, splošne biologije, evolucije, favnistike in zoogeografije. Pomen njegovih raziskav potrjujejo

Hadžijeva knjiga **RAZVOJNA POTA ŽIVALSTVA** (1970) je namenjena bralcem, ki jih zanima zoologija.

DIPLOMA Hadžijevega častnega članstva Prirodoslovnega društva Slovenije

»kvazi genetiki« je bilo nevarno. Hadžijeva avtoriteta in neupogljivost nas je obranila te „znanstvene“ neumnosti. Njegovi nastopi na seminarjih in pred širšim občinstvom v Kazini so bili v bran resnici in uveljavljeni genetiki. Pokončno držo profesorja smo študenti cenili. S Stalinovo smrtjo je po letu 1965 lisenkizem odplaknilo na smetišče zgodovine. Preživeli ruski genetiki pa so se vrnili v laboratorije.

Hadži je bil pisec številnih poljudnoznanstvenih spisov. Tudi sodelavce je spodbujal k temu pisanju: „Tako seznanjate širše bralstvo z dognanji znanosti in razvijate slovensko izrazoslovje“. Sam je prispeval 25 člankov iz življenja ptic, večina objavljenih v hrvaški *Prirodi* in slovenskem *Proteusu*.

ALI JE „TATI“ NA INŠTITUTU

V času, ko uradno pri nas ni bilo v rabi naslavljanje z „gospod“ ampak s „tovariš“, je ostal za nas profesor Hadži gospod, a ne zaradi formalnosti. V vsej njegovi držbi do študentov in sodelavcev smo čutili njegovo znanstveno in etično trdnost, tudi tradicijo dunajske šole in okolja. Ker smo ga bližnji sodelavci zares spoštovali in imeli radi, smo mu med

števne nagrade in priznanja. Omenim naj le Prešernovo nagrado (1956), Kidričevo nagrado (1963), nagrado Avnoja (1966), Levstikovo nagrado (1970) in častni doktorat Univerze v Ljubljani. Bil je častni član Društva za raziskovanje jam, Prirodoslovnega društva Slovenije in Španskega naravoslovnega združenja, redni član SAZU in dopisni član čehoslovaške, jugoslovanske ter srbske akademije.

Po akademiku Hadžiju so poimenovali okoli 20 vrst (ali podvrst) ter rodove *Hadziella*, *Hadzinia*, *Hadzia* in tudi družino Hadziidae.

Jovan Hadži nas je zapustil 11. 12. 1972.

Literatura:

- Bole, J. (1984): Ob stoletnici rojstva Jovana Hadžija. – *Proteus* 47, 83-85.
- Čurčić, B. P. M. (2000): Život i delo akademika Jovana Hadžija. – Biološki fakultet, Beograd, 218 s.
- Hadži, J. (1970): Razvojna pota živalstva. – MK, Ljubljana, 318 s.
- TARMAN, K. (2005): Mož, ki je sistem živalstva postavil na noge. – *Proteus*, 67, 208-215.
- ZEL, M. (1954): Profesor Jovan Hadži – sedemdesetletnik. – *Proteus* 17, 33-34.